Jaká láska? [1999]

Nebo silné jest jako smrt milování, tvrdá jako hrob horlivost;
uhlí její uhlí řeřavé, plamen nejprudší.
(Kral. 1613; Píseň 8,6b.)

Dispozice (vyjít odkudsi z Písně písní) mi nesedí. Ostatně se mi vždycky v takových případech vnucuje slavná věta „dají-li vám linkovaný papír, pište napříč". Ve dnech bestiální honby lidí a na lidi na Balkáně a ve dnech náletů na lidi (a bomby padají nejinak než jako déšť na dobré i zlé) je třeba číst i Píseň písní v tomto děsivém kontextu, kdy snad každá věta, každé místo promluví jinak než jindy.

Kde vlastně jsou kořeny tak hluboké lidské nenávisti, takové posedlosti, takového zmatení lidského svědomí, že se celé skupiny, celé vrstvy lidí dávají na cestu teroru a ničení? Jsme svědky toho, jak nám balkanisté vysvětlují srbskou a albánskou minulost a jak se domnívají, že tak přinesou trochu světla do všeho toho zvěrstva. Skutečné kořeny jsou však jinde. Chování a jednání lidí nelze odvodit z okolností, tím méně z okolností dávných a pradávných. Včera jsem viděl, z čeho klíčí velké katastrofy a čím je jejich příchod živen, není-li to včas rozpoznáno a zastavováno. Čekali jsme ve frontě na autobus a stáli jsme hned za dvěma mladými Romy. První autobus přijel už silně obsazený, málo lidí vystoupilo, a tak se na všechny nedostalo. Romové už nemohli nastoupit, byli první z čekajících. Za necelou půlhodinu měl přijet další autobus, a tak jsme všichni čekali dál (my s ženou jsme byli hned za Romy); mezitím přicházeli další a další lidé, ale mnozí s místenkami. Po příjezdu nastupovali nejprve ti s místenkami, a tu se mezi ně vmísilo několik lidí sice bez místenek, ale drzých dost, aby se prodrali do nejblíže ke dveřím, ačkoliv přišli mnohem později. Nakonec zbývalo zase jen asi pět nebo šest volných míst. Tři s největšími lokty se chystali nastoupit první, jednomu se to přes můj protest podařilo, dva další (starší ženu s mladým mužem, snad synem) jsem odradil poukazem na nepřístojnost předbíhání, a tak mně a mé ženě dávali přednost. Upozornil jsem na to, že před námi jsou na řadě oba mladí lidé (Romové), a ti také nastoupili první. Po nás nastoupila pak také ona žena se synem a volná místa byla vyčerpána (oba předběhli ještě několik dalších lidí, kteří pak museli čekat zase na další autobus). Ona žena si shodou okolností sedla přede mne (velký výběr pochopitelně nebyl) a po chvíli se obrátila a mně se omlouvala, že si nás nevšimla, že nevěděla, jak kdo přišel. Omluvu jsem odmítl, ale vzhledem k okolnostem jsem jí nemohl vysvětlovat, proč. Ta žena si mne a mé hole možná opravdu nevšimla, když se nemístně tlačila dopředu, ale nemohla přehlédnout oba Romy. Mně se chtěla omluvit, protože jsem se ozval, ale vůbec jí nenapadlo, že by se měla omluvit především jim. Romové možná byli předběhnuti i při nastupování do prvního autobusu; také jsem si toho nevšiml. Ani jeden z nich neprotestoval, jenže oni neprotestovali ani v druhém případě. V Písku Romové neprotestují, když jsou dva a jsou mladí. A právě to mne pobouřilo. Bylo mi jasné, že právě takto se zakládá drobnými krůčky na velké katastrofy, jakou teď už po řadu let sledujeme na Balkáně. Když necháme tyto malé krůčky bez povšimnutí, stáváme se spoluviníky na tom, co potom možná přijde. Za daných okolností je totiž obrovský rozdíl mezi tím, když někdo takto předběhne dva bílé, nebo když předběhne dva černé mladé lidi.

V mimořádných okolnostech se stává, že staré texty náhle promluví nečekaným způsobem a jinak, než jsme zvyklí. Někdy promluví jakoby mimo kontext, ven z původního kontextu. To se mi stalo, když jsem se rozhodl pro uvedený citát. Připadalo mi to zprvu nesmyslné, bláznivé,

hlavně však svévolné, násilné. Ale po včerejšku jsem se rozhodl to ponechat v celé původnosti – nechť to posoudí a třeba odsoudí jiní. *Inter arma silent Musae* – žádná múza neměla chuť promluvit mými ústy. Promluvím tedy sám a za sebe – a nejen promluvím, pokusím se o věc naprosto nemožnou, totiž o odlišný překlad z jazyka, který je pro mne neznámou zemí. A tak:

> *Spoluúčastná láska se postaví i smrti, ale cesta těch, kteří jdou přes mrtvoly, vede do pekel.*
>
> Píseň písní 8,6

Odvážlivost, která se pokouší (bez fundamentu v hebrejštině) přeložit (či spíše vyložit) tolik známá slova proti zvyku, a dokonce proti dlouhé tradici, je nepochybně hodna pokrčení ramen, ne-li posměchu. Protože však jde o slova textu, jehož integrace do kánonu musela být tak jako tak založena na metaforizující interpretaci, je snad jistá volnost výkladu ospravedlnitelná. Vždyť sami židovští učenci užili v řeckém překladu LXX termínu AGAPÉ (a v latinském překladu Vulgáty bylo užito termínu *dilectio*), který sám už naznačuje, že by nemuselo jít o lásku milostnou, po partnerovi či partnerce toužící (nebo vůbec toužící po něčem velkém, vyvýšeném a vznešeném = ERÓS), ani o lásku přátelskou, oběma stranám milou a obě vcelku rovnocenné strany sdružující (= FILIA), nýbrž o dolů se snižující a bez nároků pečující lásku k tomu, kdo naší pomoci nanejvýš potřebuje a kdo nám naše služby nejspíš ani nebude moci oplatit. Jak vzdálena je tato pokorně sloužící náklonnost a ochota jakkoliv pomoci potřebnému, zejména pak únavou a slabostí klesajícímu, každému úsilí o vyrovnání, o to, domoci se rovných práv, stejného nebo i lepšího postavení! Jak se nepodobá horlivému usilování o přední místa a všem zjevnou vlastní úspěšnost, jak se vzdaluje vší „tvrdé horlivosti“ Kralických i „žárlivé neúprosnosti“ ekumenických překladatelů! Jak je možné, že tolik biblických překladatelů klade obě půlvěty souřadně vedle sebe, když se mi všechno zdá nasvědčovat tomu, že jde o velké protivy, přímo opačná zaměření? Jen anglický překlad LXX, málo se jinak lišící od tradičního Jakubského, klade za první slova, ukazující, jak síla a moc lásky není nikterak menší než síla smrti, středník, zatímco po srovnání krutosti žárlení s hrobem (v LXX jde o HADÉS, tedy o podsvětí) pokračuje: jeho šípy jsou šípy ohně, jsou to ohnivé (všude vůkol poletující – PERIPTERA) plameny – a nikterak nenaznačuje, že by mohlo jít stále ještě o lásku – AGAPÉ. Obě věty takto od sebe odděluje (dokonce tečkou) jeden překlad francouzský (Biblické aliance, 1989), a ještě zdůrazňuje ono srovnání slůvkem také: láska je silná jako smrt (tam je tečka) a jako smrt je také vášeň (passion), která vás uchvacuje (drží). Rozdíl mezi smrtí a hrobem (či spíš podsvětím, peklem – ve Vulgátě je *infernus*) je pominut, snad aby se mocněji poukázalo na to, že láska je ochotna provázet padajícího až k hrobu, zatímco vášeň do hrobu přímo vede.

Proti všemu očekávání se tedy ukazuje, že vlastně nejde (či snad nemusí jít, abych byl nadále výjimečně tolerantní) o líčení vášní lásky a milostného života vůbec, kde k lásce nutně náleží i žárlivost (a kdy je eventuelně nedostatek žárlivosti vykládán jako chlad a nedostatek lásky), ale o záležitosti široce společenské, ba vysloveně politické. Vždyť když je v souvislosti s láskou zmíněn i hrob a peklo, proč by tam neměla náležet i problematika společenská, ba přímo politika? Kdybychom se pokusili i formulací naznačit aktuálnost myšlenky takto jakoby nově nalezené, ne sice vskutku nové, ale nikdy neztrácející svou platnost, mohli bychom vzpomenout na Rádlovo pojetí dvojího liberalismu – a mohli bychom to dotáhnout až

do živého dneška. Ten falešný liberalismus doporučuje, aby každý sledoval své soukromé cíle – a ono se to prý všechno dohromady už tak upraví a vyrovná, že o nic jiného už netřeba pečovat. To je hledání svobody ode všeho, co mne může brzdit, co mne může odvádět od mých vlastních plánů a projektů (a to potom v praxi znamená, že mám-li dojít skutečného úspěchu nebo – důstojněji – hlavního cíle života, musím širokým obloukem obejít onoho přepadaného, oloupeného a zraněného, který se mi může do mých plánů jen nežádoucím způsobem plést). A pak je tu docela jiné pojetí svobody, totiž svobody ode všeho, co mne odvádí od toho, co je momentálně tím hlavním a rozhodujícím, totiž že tu je onen raněný a oloupený a že ten mne podivným obratem situace osvobozuje ode všech úkolů a plánů, které jsem ještě před chvílí opravdově a upřímně chtěl uskutečňovat.

Pochopitelně to lze všechno svévolně obracet, je možno toho zneužívat nejrůznějším způsobem, je možno se vymlouvat na ukřivděné a ponížené a vytáčet se ze všedních povinností, nebo dokonce z velkých úkolů. Možná právě proto to obojí není proti sobě postaveno příliš ohraničeně, možná nás to proto může splést, že jde o něco souřadného, o něco, co k sobě náleží nerozlučně a neoddělitelně. Ale to všechno nemůže nic změnit na myšlence zcela základní, takříkajíc zcela fundamentální, na kterou pak nepřehlédnutelně navazuje dobrá zvěst Ježíšova. Je totiž svoboda, která vede přímo nebo někdy i oklikami k otroctví – a to je svoboda negativní, totiž svoboda, která neuznává nic, co by ji smělo legitimně omezit. A pak je tu jiná svoboda, která omezuje sama sebe, ale nikoliv jen proto, aby se pocvičila nebo aby prostě jen demonstrovala svou superioritu (byť eventuelně vydávanou za pokoru, sebeponížení apod.). Ta pravá svoboda je schopna samu sebe omezit pro druhé, kvůli druhým. Ale to stále ještě nevystihuje její nejvlastnější zaměření. Nejde totiž jenom o to, že meze mé svobody jsou dány svobodou těch druhých, jak zní okřídlené rčení, protože svoboda druhého není ničím tak předmětně daným, aby mohla pevně vytyčit, kam až mohu v uplatnění své vlastní svobody jít. Svoboda pro druhého jde vždycky nutně dál, než kam sahá jeho svoboda. Nejlépe, protože nejnázorněji je to vidět tam, kde tím druhým je malé dítě: svoboda pro toto dítě nejenže nesmí a nechce ohrožovat svobodu dítěte, ale ona se stará o to, aby svoboda dítěte rostla, a to nejen kvantitativně, nýbrž především kvalitativně. Dítě tu není mezí, jenom nějakým omezením mé svobody, ale daleko spíš se stává záměrem a cílem mé svobody. Právě v tomto smyslu platí, že pravda osvobozuje: pravda není mezí, omezením naší svobody, nýbrž novou perspektivou pro naši svobodu. Když se někdo nenechá „omezit“ pravdou, stává se ve skutečnosti méně svobodným, než když se pravdou nechá orientovat a vést. A ve velmi podobném smyslu je ten, kdo druhého miluje onou svobodnou láskou, jejíž pouta se někomu zdají svazovat milujícího, ve skutečnosti mnohem svobodnější než ten, kdo nikoho nemiluje pro něho samého (a ne pro sebe, což by byla jen sebeláska, a ta je pochopitelně žárlivá – a také vede do pekel). A tak jsou třeba také rodiče v jistém hlubokém smyslu svobodnější díky svým dětem než bezdětci (pokud ti si svou svobodu „nerozšíří“ jiným omezením a nasazením pro druhé).

A tak vlastně musíme opravit ještě i smysl nově čteného textu, který jsme svým překladem převrátili už v jeho slovním významu. Není to vlastně teprve „horlivost“ či bezohlednost těch, kteří jdou „přes mrtvoly“, která je zkázonosná. Skutečné počátky velkých malérů jsou mnohem menší a nenápadnější. Ti, kdo jdou přes mrtvoly, se dostávají do čela katastrof jako jejich zdánliví strůjci pouze a teprve tehdy, když nejprve selže množství těch „slušných“, kteří se nechtějí hádat („zahazovat se“) s těmi, kdo užívají nepřiměřeně svých loktů. Tj. množství

těch, jimž chybí – anebo v nichž je příliš slabá až nedochůdná – spoluúčastná (solidarizující se) sympatie a láska k těm, kteří jsou slabí nebo pohrdaní, utlačovaní nebo ponižovaní. Do pekel vede nejen ničivá nenávist, ale už jen nedostatek solidarizující se lásky. Nenávistníci i málo milující jdou vedle sebe a často spolu po oné široké cestě, která vede k zahynutí. Je dokonce možné, že i velká milenecká láska se může ukázat jako neuvědomělé kolaborantství s těmi, kdo se podvodně a drze derou kupředu, protože právě tak velká vášeň může oslepovat a zaslepovat všude tam, kde je třeba vidět, kde je třeba si povšimnout trpících a ponižovaných, kteří nás ničím nemohou okouzlit ani k sobě přilákat naši estetickou pozornost.